

Herbestemming Alkmaars Erfgoed

College van Burgemeester en Wethouders
Vakgroep Ruimtelijke Plannen
Postbus 53
1800 BC Alkmaar
ook via post@alkmaar.nl

Alkmaar, 26 juli 2017
Betreft: zienswijze Ontwikkelingsvisie Alkmaar 2017 - 2040

Geacht college,

Allereerst willen wij de gemeente Alkmaar complimenteren voor de gedegen aanpak van een visie op de toekomst van de gemeente. De concept-omgevingsvisie is een tamelijk abstracte visie die nader verfijnd zal worden in ontwikkelings- en omgevingsplannen. Als erfgoedstichting willen wij de gelegenheid te baat nemen onze zienswijze te geven.

Oriëntatie op ontwikkeling

Wat ons opvalt is dat de visie redeneert vanuit een ontwikkelingsperspectief. Er worden vooral gebieden aangewezen waar iets moet gebeuren. Vervolgens is net als in onze hedendaagse cultuur het economisch en technologisch denken dominant in de visie: het draait steeds weer om acties gericht op het creëren van economische waarde. Zelfs onderwerpen als cultuur en cultuurhistorisch erfgoed lijken slechts een functie te hebben om het economisch leven te versterken. Het zijn geen op zichzelf staande waarden maar het wordt in deze concept-omgevingsvisie gezien als waarde ten dienste van de economie.

Een tegengeluid lijkt ons toch op zijn plaats. Aanknopingspunt biedt een van de maatschappelijke trends genoemd op bladzijde 25: de samenleving globaliseert, hierdoor neemt de behoefte aan eigen identiteit en lokale oriëntatie toe bij mensen. Cultuur en erfgoed kunnen een houvast geven bij de behoefte aan identificatie. Het lijkt ons dan ook goed om zaken als cultuur en erfgoed niet (alleen) te belichten als zaken in dienst van economie en technologie maar zaken, minstens zo essentieel in een samenleving als economische waarden. Cultuur en erfgoed zien wij als identiteitsvormende elementen voor de inwoners van Alkmaar. Het is volgens ons meer dan een waarborg voor kwaliteit in de leefomgeving (zoals verwoord op bladzijde 27). Erfgoed is ook meer dan een mogelijk struikelblok voor (economische) ontwikkelingen (bladzijde 15) of een opstapje naar een beter plan.

Het erfgoed draagt vanwege de diversiteit en het lange (her)gebruik bij aan het duurzaam omgaan met onze omgeving en aan de leefbaarheid van deze omgeving.

De eigen Erfgoednota van de gemeente Alkmaar zegt hier al wijze woorden over, het verrast ons dat deze visie van uw college weer wordt losgelaten in de concept-omgevingsvisie.

Erfgoed is een kernkwaliteit

Op heel veel beleidsterreinen - economie, cultuur, zorg, toerisme - legt erfgoed het fundament voor kwaliteit. Dat geldt ook voor de kwaliteit van de fysieke leefomgeving. De Omgevingsvisie en het Omgevingsplan dragen bij aan de aantrekkelijkheid van de omgeving, voor bewoners en bezoekers. Erfgoed is, als kernkwaliteit, een onmisbare bouwsteen die de identiteit en belevingswaarde van de gemeente vormt. Zelfs als geen enkele toerist belangstelling zou tonen voor ons historisch erfgoed, verdient het uit oogpunt van identiteit en identificering om behouden en vitaal te blijven voor de generaties na ons.

Erfgoed levert unieke locaties. Herbestemming van kerkgebouwen, stolpboerderijen, industriële complexen en andere monumentale gebouwen levert een attractieve woon- of werkomgeving en culturele hotspots op.

Kansenkaart

Wij raden het opstellen van een kansenkaart aan van (binnenkort) leegstaand erfgoed. Ook verdient het religieus erfgoed in de gemeente een visie van de gemeente, nu op veel plekken sloop dreigt van deze karakteristieke panden in wijken en dorpen door ontkerkelijking. Voordat nieuwbouw wordt toegestaan, moeten onze inziens eerst huisvestingsmogelijkheden in bestaand erfgoed zijn overwogen. Het vroegtijdig onder de aandacht brengen bij inwoners, organisaties en ondernemers, in de planfase van hun project, vergroot de kans op succes.

Hergebruik en herbestemming onder druk

Door het dominante economisch denken ervaart het erfgoed een voortdurende druk om te moeten inleveren of wijken voor economische kortetermijnbelangen. Omgevingsplannen kunnen enige bescherming bieden tegen sloop of aantasting, maar ook bij het vaststellen van deze plannen staat nu het ruimte geven aan economische groei voorop. Hergebruik en herbestemming van bestaande panden in de Alkmaarse binnenstad staat al onder druk door de wijze waarop boven heel veel panden meer bouwhoogte wordt toegestaan dan de huidige bebouwing. De formulering op pagina 15 van de concept-omgevingsvisie dat 'de nieuwe ontwikkelingen afgestemd moeten zijn op de maat en schaal van de bestaande gebouwen in de binnenstad' stelt ons nog niet gerust. Dit is voor velerlei uitleg vatbaar.

In de Commissie Ruimte van 6 september 2016 bleek onze visie gedeeld te worden door een meerderheid, en werd de politieke wens uitgesproken om dit terug te draaien.

Wijken rond de binnenstad

De binnenstad wordt omringd door een schil van wijken die inmiddels steeds meer historische waarde krijgen: Spoorbuurt, Bergerhof, Blaustraatkwartier, Westerhoutkwartier, Bloemenwijk, Schilderswijk, Nassaukwartier, Emmakwartier, Staatsliedenbuurt, Oud-Rochdale. Ook deze wijken, en dus niet alleen de vooroorlogse woongordel, weerspiegelen inmiddels de Alkmaarse geschiedenis en identiteit. Uitbreiding van het gebied dat kan rekenen op enige bescherming als beschermd stadsgezicht, kan een zeker tegenwicht bieden aan de economische druk om woningen, bedrijfsgebouwen, scholen en kerken af te schrijven en te vervangen door nieuwbouw. Deze wijken verdienen een conserverend omgevingsplan. De afgelopen jaren hebben we genoeg voorbeelden gezien van panden (Don Boscokerk, Beatrixschool) en stedenbouwkundige ensembles (oud-Overdie) die ten prooi vielen aan de dominante economische denktrant.

Buiten de stad

Dat geldt ook voor grote delen van het buitengebied in de voormalige gemeenten Schermer en Graff-De Rijp. Ook hier wordt in de concept-omgevingsvisie behoud van ons erfgoed en onze identiteit ondergeschikt gemaakt aan economische waarden. De agrarische sector moet tot 2040 geen strobreed in de weg worden gelegd, en zelfs mogen eigenaren van stolpboerderijen zelf bepalen of hun stolp monumentale status krijgt. Erfgoedbescherming mag hier volgens de concept-omgevingsvisie de economische groei absoluut niet hinderen. En als er na de schaalvergroting in de landbouw toch nog enig erfgoed overblijft, kan dit te gelde worden gemaakt in de recreatieve en toeristische sector. In onze beleving wordt hiermee al een voorschot genomen om het conserverende karakter van het huidige bestemmingsplan van de Schermer te zijner tijd los te laten.

Dat vinden wij een ontwikkeling in de verkeerde richting. Het gaat hier om een droogmakerij die de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed in 2005 waardevol genoeg vond om een zeldzame procedure te starten om er een rijksbeschermd landschapsgezicht van te maken. Een overwegend economische benadering om naar deze droogmakerij te kijken, vinden wij dan niet op zijn plaats.

Beschermd dorps- en landschapsgezicht

Het centrum van De Rijp is in 1968 aangewezen als rijksbeschermd dorpsgezicht. Vijftig jaar later is de uniciteit van het buitengebied en de dorpen in de huidige gemeente Alkmaar alleen maar toegenomen. De Erfgoedverordening van de gemeente Alkmaar biedt de mogelijkheid om meer gebieden aan te wijzen als beschermd dorps- en landschapsgezicht. Wellicht helpt een beschermde status om het unieke karakter extra te benadrukken en mensen bewust te maken hoe bijzonder hun leefomgeving is.

Bedrijventerreinen

Voorts vragen wij om een zeer kritische blik zodra de roep ontstaat om bedrijventerreinen in het buitengebied verder uit te breiden. Wat opvalt aan bedrijven die zich hier hebben gevestigd, is dat de aard van de bedrijfsactiviteiten doorgaans niet zodanig typisch zijn, dat deze ook niet op de Alkmaarse bedrijventerreinen Beverkoog, Oudorp en Boekelermeer gevestigd hadden kunnen worden. Hier is nog veel leegstand en ruimte voor nieuwe vestiging. Bij een ambitie voor een compacte stad hoort dat niet-plaatsgebonden economische activiteiten van inwoners uit het buitengebied primair worden geconcentreerd binnen de Alkmaarse stadsgrenzen. Dit achten wij van belang uit oogpunt van behoud van het unieke landschapsgezicht.

Pleidooi voor Structuurvisie Cultuurhistorie met waardekaarten

Op grond van het besluit Ruimtelijke ordening (BRO) moet de gemeente sinds 2012 bij het opstellen van bestemmingsplannen rekening houden met de cultuurhistorische waarden. Vooruitstrevende gemeenten hebben daarom een Structuurvisie Cultuurhistorie opgesteld met cultuurhistorische waardekaarten, waardoor de cultuurhistorische waarden binnen de gemeente inzichtelijk worden en bij de beoordeling van ruimtelijke plannen belangrijke uitgangspunten zijn. Het leidt op de eerste plaats tot een bewuste omgang met het cultureel erfgoed. Met een eigen Structuurvisie Cultuurhistorie kan Alkmaar dit bij de beoordeling van ruimtelijke plannen tot uitdrukking brengen.

Wij pleiten ervoor dat de gemeente Alkmaar als vooruitstrevende erfgoedgemeente ook een dergelijke structuurvisie opstelt naast de Omgevingsvisie.

In deze structuurvisie legt de gemeente vast wat de belangrijke cultuurhistorische aspecten binnen haar grondgebied zijn en hoe zij deze in de toekomst wil benutten. De structuurvisie schept vooraf duidelijkheid voor inwoners, ontwikkelaars en andere belanghebbenden. De cultuurhistorische waardekaart vormt de visuele weergave van de visie en geeft inzicht waar en met welke waarden de gemeente rekening houdt bij ruimtelijke ontwikkelingen.

De afgelopen decennia lag de nadruk op het beschermen van gebouwde monumenten en archeologische monumenten. Deze meer objectgerichte zorg is goed geregeld in de wetgeving, en daarom zijn er al diverse inventarisaties van dergelijke objecten met cultuurhistorische waarde. Naast objecten kunnen we ook spreken van waardevolle gebieden en structuren waarvan we vinden dat ze bijdragen aan de geschiedenis, kwaliteit en de identiteit van de gemeente. Zowel objecten als gebieden zijn bepalend voor en dragen bij aan de historische gelaagdheid en afleesbaarheid van de geschiedenis. Een goede start was het om naast de al benoemde monumenten en beeldbepalende panden de objecten, structuren en gebieden te inventariseren met cultuurhistorische waarden die relevant zijn voor de identiteit en belevingswaarde van Alkmaar. De Vakgroep Erfgoed is hiermee al begonnen, maar helaas niet in relatie tot een Structuurvisie Cultuurhistorie die node wordt gemist.

Adapt biedt samen met de Historische Vereniging Alkmaar haar diensten aan om te helpen leemtes te vullen in een reeks van cultuurhistorische waardekaarten, als dit de opmaat kan vormen voor een Alkmaarse Structuurvisie Cultuurhistorie.

Welke erfgoedwaarden verdienen speciale bescherming?

Enkele zichtbare cultuur- en erfgoedwaarden die meer waardering en bescherming verdienen zijn:

1. *De maat en schaal van de bestaande bebouwing van de historische kernen binnen de gemeente Alkmaar met de beeldbepalende elementen van de panden.*

De verkaveling en het stratenpatroon van naast elkaar gelegen panden met de verschillende hoogten, kapvormen en gevelbreedte, inclusief de bijbehorende stegen zijn de kenmerkende elementen voor de Alkmaarse binnenstad en de historische kernen van Graff, De Rijp en Schermerhorn.

2. *De verkaveling, het watersysteem met molens, stolpen en dorpskernen van de Schermer met de bijbehorende biotopen van de molens en stolpen.*

Het watersysteem met een boezem en binnenboezem is nog aanwezig. Deze werden bemalen door de nog gedeeltelijk aanwezige Onder- Middel- en Bovenmolens. Van de verdwenen molens zijn de molenplaatsen nog zichtbaar. Dit alles is kenmerkend voor de Schermer.

Hoe kunnen erfgoedwaarden speciale bescherming krijgen?

Meer specifiek pleit Adapt in het kader van de identiteit ervoor om:

- in Alkmaar-stad de maat en schaal van de bestaande bebouwing van het Beschermd stadsgezicht (binnenstad en Westerhoutkwartier) met de beeldbepalende elementen extra bescherming te geven in een spoedige actualisatie van het omgevingsplan. Wij bepleiten dan ook om bij vernieuwing alleen het bestaande bouwvolume toe te staan, met als doel
 - behoud van het stadssilhouet en de zichtlijnen vanaf de singels en kanaalkades rondom de binnenstad en de inkomende wegen naar de binnenstad met de nu kenmerkende bouwhoogtes,
 - behoud van straatbeeld met parcellering, bouwhoogte, diversiteit en zichtlijnen.

In de uitwerking in omgevings- en ontwikkelingsplannen vragen wij aandacht voor

- het vastleggen van de kenmerkende hoogtes en dieptes van de binnenstad vanaf de singels, kade, weg en dijk buiten de Singelgracht en het Noordhollandsch kanaal
- de definitie van de (binnen)stad voor dit doel. Volgens ons horen het Schermereiland en de Schelphoek er historisch gezien ook bij, ook omdat hier nog voldoende cultuurhistorisch erfgoed behouden is gebleven.
- het aangezicht van historische vergissingen zoals de Karpertongarage, Kanaalschiereilandgarage of de achterkant van voorheen V&D. Maak hier ook werk van. Naar aanleiding van "... terugbrengen van de historische kadesfeer..." (p 21 OV2040),
- specifieke cultuurhistorische gebouwen zoals religieus erfgoed.

Ten slotte

Samengevat: de economische en ontwikkelingsgerichte oriëntatie van de concept-omgevingsvisie levert tot 2040 extra druk op voor de cultuurhistorische waarden in de gemeente Alkmaar. Dat kan sluipenderwijs leiden tot een verandering in de stad, ons buitengebied en in onze dorpen die gepaard gaat met het verlies van cultuurhistorische waarden. Deze ontwikkelingen kunnen onder meer zijn: nieuwbouw, functieverandering, sloop en schaalvergroting.

Het doel van Adapt is niet om deze ontwikkelingen tegen te gaan en op die manier alle cultuurhistorische waarden te behouden. Integendeel, wij streven naar behoud door ontwikkeling. Het behoud van het historisch erfgoed is op langere termijn juist verzekerd door een zinvol, functioneel en verantwoord (her)gebruik annex (her)bestemming. Het gaat er om dat we kijken of het aanwezige cultureel erfgoed een rol kan spelen bij ontwikkelingen. Veranderingen moeten mogelijk blijven. Juist nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen geven een tijdsperiode weer, zoals zij dat de afgelopen eeuwen altijd hebben gedaan.

Wij vinden dat cultuurhistorische waarden bij de beoordeling van ruimtelijke plannen de komende decennia belangrijke uitgangspunten moeten zijn. De concept-omgevingsvisie biedt daarvoor geen fundament. Wij verwachten dat de gemeente dit bij de ontwikkeling en beoordeling van ruimtelijke plannen desalniettemin tot uitdrukking brengt. Het inzichtelijk maken van die culturele rijkdom door middel van een actuele en goede visie op cultuurhistorie inclusief waardenkaarten zou hiervoor een mooie grondslag vormen. Een Structuurvisie Cultuurhistorie naast deze Omgevingsvisie lijkt ons voor de gemeente zelfs een noodzakelijke aanvulling.

Bij de verdere uitwerking van deze visie(s) worden wij graag betrokken.

Met vriendelijke groet,

Lucas Zimmerman
Voorzitter